

Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів №7
Черкаської міської ради Черкаської області

Черкащенко Ніна Григорівна
Паламарьова Ганна Сергіївна
Величко Тетяна Василівна
Інтерактивний збірник
з української мови
для учнів 5-6 класів
“Новітні сходинок до української мови”

АНОТАЦІЯ

Інтерактивний збірник «Новітні сходи до української мови» містить у собі цикл занять, вправ, дидактичних матеріалів, які стануть незамінним помічником для вчителя та учнів.

Матеріали спрямовані на розвиток творчих здібностей, практичне застосування ефективного партнерства, розвиток особистості учня та його предметних здібностей. Якщо згадати формулу НУШ, то принципи педагогіки партнерства дуже важливі для створення сприятливого середовища для навчання та забезпечення орієнтації на особистість учня.

ЗМІСТ

1. Анотація.....	2
2. Лексикологія.....	4
3. Будова слова	35
4. Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія.....	56

Однозначні та багатозначні слова

Дослідження на основі роботи з текстом

Прочитайте текст. Дайте йому заголовок. Поясніть лексичне значення слів *тріумфальний, пурпуровий*.

Сонце було ще за обрієм, а вже поперед себе послало гінців – сріблясті промені. І вони заходилися розмальовувати і прикрашати хмаринки по небу, лаштуючи тріумфальний шлях своєму господареві. Спочатку яскраво-золотистим блиском обвели ближчі хмарки, потім додали червоних барв і бризнули на дальші, а окремі пурпурові крапельки залетіли аж на півнеба.

Закукурікали півні, захоплені зненацька срібним дзвоном променів. І хвиля за хвилю покотилася їхня пісня на славу ранкового сонця (*За І. Ющуком*).

❖ До якого стилю мовлення належить текст? Які художні засоби використовує автор?

❖ Назвіть яскраві епітети, метафори, наведіть приклади персоніфікації. Однозначними чи багатозначними є слова в наведених вами прикладах?

❖ Чи вживаються тут багатозначні слова у своєму первинному (тобто прямому) значенні? Як з'явилися в мові слова в переносному значенні?

Розподільний акродиктант із додатковим завданням

Запишіть у дві колонки синтаксичні конструкції зі словами у прямому і переносному значенні.

Похмура людина; оксамитова сукня; барвінкова мова; летить чайка; усміхається весна; рожеві мрії; іскра від вогнища; ядро класу; тьмянний відтінок; навіжений день.

Пряме значення	Переносне значення

Установіть за словником значення слів, які ви не знаєте.

Зробіть синтаксичний розбір словосполучення *тьмянний відтінок*.

Уведіть у речення одне зі словосполучень із переносним значенням слів.

Замініть одне слово іншим у сполученнях слів першої колонки так, щоб замість прямого утворилося переносне значення.

Творча робота

До поданих словосполучень дібрати словосполучення, у які входять слова з іншим значенням.

Зразок: золота обручка – золота осінь.

- Солодке печиво – _____
- Гострий ніж – _____
- Усміхається дівчина – _____
- Танцюють діти – _____

- Чиста дошка – _____

Творче завдання

Подані слова ввести у прості речення, ускладнені однорідними членами, вставними словами. Надписати над кожним словом назву групи, до якої його можна віднести. Свій вибір аргументувати за допомогою правила. Значення незрозумілих слів з'ясувати за тлумачним словником.

Духовність, відвага, гідність, упряж, кошовий, оброк, клейноди, ноша, гачок, кліщі, інтернет, сайт, бойлер.

Пошукова робота

Прочитати речення. Знайти і виписати багатозначні слова. З'ясувати, що вони можуть означати.

- 1) Князь Ігор мав створити дружину заново. Людей і коней міг набрати у своїй землі (З підручника).
- 2) Полечу, каже, вдовицю, тією чайкою-зигзицею та понад Доном полечу.. («Слово о полку Ігоревім»).
- 3) О земле рідна, земле солов'їна, роздолля очі радує твоє (С. Жуковський).
- 4) Дикі коні, було, часто вибігають на Туркову могилу, а потім подадуться або на Гайчур, або на Янчул пастись (Нар. творчість).

Робота за таблицею

Наведену нижче таблицю заповнити власними прикладами.

Однозначні слова	Багатозначні слова
1.	1.
2.	2.
3.	3.

«Юний казкар»

Уявіть себе казкарем. Напишіть міні-казку «Заснули мальви коло хати» використовуючи однозначні та багатозначні слова.

Виконай
інтерактивну
вправу

Синоніми

Синоніми (від гр. *synonymos* — *однойменний*) — слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або дуже близькі за лексичним значенням: *лелека, бусол, чорногуз; чемний, вихований, ввічливий.*

Що таке синонімічні ряди?

За спільним лексичним значенням синоніми об'єднуються в **синонімічні**

ряди. Синоніми допомагають уникнути небажаних повторів слів, точніше й вислівніше висловити думку: *Знову брели від порога правдивої цілі шукати.* (П. Грабовський). (На відміну від слів *іти, прямувати* тощо слово *брести* означає *невпевнений, нецілеспрямований рух*).

У тексті подібну роль виконують і слова, лексичні значення яких не збігаються, а лише за певними ознаками зближуються: *Навесні на нашій хаті поселилися лелеки. Ми, діти, були дуже раді гостям. Незабаром птахи вивели малят.*

Проблемне завдання

Завдання. Прослухати текст, визначити його тему та головну думку, дібрати до нього заголовки. Яка роль слова у житті людини? Чи може людина прожити без слова?

Усі діяння наші, думи і сподівання закріплюються в слові. Слово – наше найзіркіше око, наймогутніша сила. Через слово людина пізнає те, що недоступне було безпосередньому сприйняттю. У цьому дивовижному

дзеркалі відображаються всі «айсберги» світу. У слові постають перед нашим зором сторінки давньої історії і здобутки майбутнього. Промовляють до нас високі снігові вершини гір, водоспади Америки і Африки, льодові пустелі Арктики, глибинь космосу. Стають зримими найдрібніші частинки всесвіту.

(І. Вихованець)

Тема _____

Головна думка _____

Робота з текстом

Прочитайте текст. Зробіть висновок, чи однакове значення мають слова Батьківщина і ба́тьківщина?

Батьківщина... Як ви, діти, вимовили це слово? Батьківщина чи ба́тьківщина? Так, ці слова мають різне значення. Батьківщина – це рідний край, наша країна. Ми її громадяни. Батьківщина – наша вітчизна, край батьків. Батьківщину називають матір'ю. Справді, як матір, Батьківщину не обирають. Вона рідна і єдина. Найтяжчий гріх – зрадити матір і Батьківщину. Наша Батьківщина – Україна. А ба́тьківщина – це місце народження когонебудь, це той рідний дім, подвір'я, вулиця, місто, село, де ми побачили світ. Там жили наші батьки, діди. Тому ба́тьківщину називають ще дідізною. Ба́тьківщина – це той спадок, який дістався нам від батьків. Ви помітили, що слово Батьківщина ми пишемо з великої літери, а ба́тьківщина – з малої?

Обидві ж назви – і Батьківщина, і ба́тьківщина походять від слова батько.

Випишіть із тексту слова-синоніми до слів Батьківщина і ба́тьківщина.

Батьківщина

Ба́тьківщина

«Проба пера»

Автору було, мабуть, складно дібрати потрібне слово. Тому він залишив цю роботу вам.

Доберіть такі слова, щоб вони у вірші римувалися. Спишіть, розкриваючи дужки.

Як виросту, збудую _____ (дім, хату, будиночок),
 На хаті колесо _____ (прикріплю, приладнаю, приб'ю),
 А там я поселю _____ (крилату, летючу),
 Лелечу, клекітну _____ (пару, сім'ю, родину).
 Нехай розводиться, _____ (селиться, гніздиться).
 По всіх деревах і _____ (будинках, хатах, оселях),
 Нехай мені щоночі _____ (здається, сниться, вживається).
 Що я літаю наче _____ (птиця, птах).

Лінгвістична задача

«Якось на засіданні гуртка образотворчого мистецтва вчитель загадав дітям намалювати з пам'яті предмети: учням I ряду — лисичку; II — косу; а третього — лавку. Стежачи за роботою, учитель виявив, що діти малюють різні предмети. Чому таке трапилося? Скільки було членів гуртка, якщо кожен із них малював своє? Що, зрештою, вони намалювали?»

Робота з текстом

Прочитайте опис української ночі, написаний Гоголем

«Чи знаєте ви українську ніч? О, ви не знаєте її. Я вам розповім. Пригляньтесь до неї. З середини неба дивиться місяць. Він горить, наче дихає. Земля вся в срібному світлі.

Чудова ніч! Нерухомо сплять гаї, ставки, річки, степи. Вони тихі й спокійні. Нічний вітер, закрившись зненацька, цілує їх».

Напишіть фанфік: доповніть розповідь письменника.

Уявіть, що ви запросили персонажа свого улюбленого твору й показали йому красу ночі з висоти пташиного польоту.

Творчі завдання

Уявіть, що ви познайомилися з однолітком із далекогозарубіжжя. Укладіть словничок із найнеобхідніших слів, які в першу чергу потрібно знати вашому новому другові

Складіть і запишіть речення з однією групою синонімів

Напишіть монолог на тему «Синонімічне багатство української мови»

Творче реконструювання

Описати квітку в художньому стилі, використовуючи різні художні засоби, а головне синоніми.

Робота з текстами

Прочитайте уривки з казки Івана Липи «Близнята». У якому з уривків виділено синоніми, а в якому – антоніми? Як ви розрізняєте їх?

1-й текст. Слава про дивну палату докотилася до найвіддаленіших куточків держави. З усієї країни з'їжджалися люди, оглядали її, сміялися й веселилися. Якщо господар зауважував, що натовп зменшується, то йшов на базари, на ярмарки й скрізь розповідав про свою чудову споруду.

Найдивнішим дивом у тій палаті були три кімнати, куди входили ті, які ніколи не сміялися і не раділи. У ті кімнати господар водив тільки сумних і тужливих.

2-й текст. Менший брат мандрував по світу. Він хотів усе зрозуміти – як білий світ побудований, чому люди так різняться між собою: одні малі – інші великі, одні дурні – інші розумні, одні вродливі – інші негарні, одні моторні – інші мляві, одні чесні – інші злодійкуваті, одні бідні – інші заможні.

Чому автор уживає ці групи слів у художньому творі?

Синоніми _____

Антоніми _____

Прочитайте уривок із твору Івана Липи.

Чарівний барабан є в одного *мандарина*. Багато було охочих украсти його, та всі загинули, бо він охороняється барабанником, який у небезпечний час ударами викликає козаків. Козаки вбивають сміливців, і барабанник повертає барабан *мандарину*.

Знайдіть значення слова *мандарин* у тлумачному словнику. Чи має воно щось спільне з фруктом *мандарином*? Як називаються такі слова?

Мандарин – це _____

Дослідження на основі спостереження з обґрунтуванням.

Звернімося ще раз до 1-го тексту. З якою метою автор уживає синоніми *країна* – *держав* у першому й другому реченнях? (Це засіб зв'язку між реченнями в тексті.)

Яку функцію виконують синоніми *сміялися* й *веселилися*?

Однозначним чи багатозначним є слово *палата*? У якому значенні воно уживається в тексті? Доберіть до слова синонім. Відповідаючи на ці запитання, скористайтеся тлумачним словником. _____

Стилістичний експеримент

Уважно прочитайте речення. По черзі підставляйте замість виділеного слова інші синоніми з синонімічного ряду. Чи завжди можлива й доречна така заміна?

Пройшов літній дощик, і синє небо прикрасила *райдуга* (*веселка*). За рік мій песик підріс і став досить *великим* (*гігантським, колосальним, здоровим, неосяжним*). Учитель пожартував, і учні почали *сміятися* (*реготати, хихикати, скалити зуби*).

Методична ремарка. На основі цього ви побачили, що є абсолютні синоніми, які тотожні за значенням, тому заміна їх одне одним завжди

виправдана. Проте більшість синонімів різняться відтінками значення (*великий – гігантський*) або стилістично (наприклад, *сміятися – хихикати*), тому заміна не завжди доречна.

Робота з віршем

Прочитайте. Випишіть із тексту вірша спочатку спільнокореневі слова, а потім синоніми.

Ой яка чудова українська мова!
 Де береться все це, звідкіля і як?
 Є в ній ліс – лісок – лісочок, пуша, гай, діброва,
 бір, перелісок, чорноліс. Є ще й байрак.
 І така ж розкішна і гнучка, як мрія.
 Можна "звідкіля" і "звідки", можна і "звідкіль".
 Є у ній хурделиця, віхола, завія,
 завірюха, хуртовина, хуга, заметіль.
 (О.Підсуха)

Робота з текстом

Прочитайте текст. Доберіть і запишіть до виділеного слова синоніми, а до слова дзвеніло – групу споріднених слів.

Над річкою жовтіли верби, кленове листя горіло зорями по землі. Стояла осінь. На обрії білими баранцями застиг серпанок. Повітря мало не дзвеніло кришталевим дзвоном.

(За Є.Гуцалом)

АНТОНІМИ

Антонімами (від гр. *anti* — *проти* і *онума* — *ім'я*) називаються слова з протилежним лексичним значенням: *близький* — *далекий*, *радість* — *смуток*, *засинати* — *прокидатися*, *усі* — *ніхто*. Обидва члени антонімічної пари належать до однієї частини мови.

Різні значення багатозначних слів можуть мати різні антоніми. Порівняйте: *свіжий хліб* — *черствий хліб*; *свіжі газети* — *старі газети*; *свіжий вітер* — *сухий вітер*.

Антоніми служать для змалювання контрастних картин. Найчастіше використовуються в художніх творах: *Будуть приходити люди — вбогі й багаті, веселі й сумні*. (Леся Українка). *Нехай ні жар, ні холод не спинять вас!* (І. Франко)

Вправа

Обрати з поданих слів саме ті, що характеризують український народ. Розташуйте слова в порядку від найсуттєвішої ознаки, яка робить українців самобутніми, до менш суттєвої

Слова:	оптиміст,	надійний,
Талановитий,	песиміст,	раціональний,
дотепний,	благородний,	товариський,
наївний,	непорядний,	толерантний,
лінивий,	дружній,	миролюбний,
уважний,	ввічливий,	чуттєвий,
черствий,	скупий,	сентиментальний,
гостинний,	ощадливий,	войовничий
нервовий,	відлюдкуватий,	транжира
спокійний,	вірний,	
веселий,	хоробрий,	

Робота з текстом

Знайди в тексті антоніми. Візьми в руки кольоровий олівець та зафарбуй їх кольором, який тобі найбільше подобається.

Вранці виплило ясне сонечко на погідне небо оглянути, що зробила ніч із землею.

Вітер стих, і чистий свіжий сніг сріблом сявав під блакитним наметом неба. Земля наче вбралася на Різдво у білу сорочку.

Скоро розвиднилося. Яким пішов до сусіда прохати коней. Він мав їхати шукати Василька. Олена намоглася їхати з ним.

Весело рипіли сани по снігу, весело бігли коні, хоч дорога була трохи забита. Та невесело було на серці в Якіма та в Олени (За М. Коцюбинським).

Конструювання

Утворіть стійкі порівняння, користуючись довідкою.

Білий як _____

Чорний як _____

Гарна як _____

Страшний як _____

Дрібний як _____

Великий як _____

Лякливий як _____

Довідка: сніг, земля, квітка, дідько, мак, слон, заєць

Знайди
антонімічні пари

Юний казкар

А тепер, пропоную Вам на хвилинку стати тими, хто створюють найчарівніші світи казок. Отже, спробуйте відновити казку, добираючи антоніми.

Два брати жили на світі,
 Був один з них працьовитий,
 А другий — _____ дуже.
 Слухай казку про них, друже.
 Той хоробрий і правдивий,
 Той _____, полохливий,
 Той розумний, той _____,
 Той великий, той _____

День і _____ брати сварились
 І ніколи не _____
 Все, що перший будував,
 _____ миттю _____
 Хоч брати вже й помирились,
 Після них слова лишились,
 В мові ці слова живуть,
 їх _____ звать

Творча робота

Складіть речення, використовуючи словосполучення *твердий ґрунт*, *м'який ґрунт*, *твердий характер*, *м'який характер*.

Поміркуй

Завдання: дібрати антоніми до багатозначних слів.

Чорна тканина _____

Чорні думки _____

Чорна робота _____

Тиха їзда _____

Тиха розмова _____

Тихий сон _____

Тихий дощ _____

Юний режисер

Уявіть себе режисером – постановником казки «Золотий вік». Доберіть акторів, опишіть вигляд сцени, складіть висловлювання персонажів.

Творче завдання

Уявіть себе журналістом. Напишіть статтю до шкільної газети, використовуючи синоніми та антоніми

Знайди пари до
антонімів

Перевір свої знання з теми,
зіграй у гру «Перший мільйон»

Омоніми

Завдання на кмітливість

Відгадайте загадки

- ❖ Схочу – витягну води з криниці,
Схочу – в небі шугатиму птицею. _____
- ❖ В лісі знайдеш мене на сосні, на ялині,
І в звірятка малого на згорбленій спині,
Вдома всі господарки мене поважають:
Мною шиють вони, вишивають, латають.
Патефон, радіола без мене не грає.
Як мене називають? Хто швидше вгадає? _____
- ❖ Нас лише ім'я єднає, все останнє – розділяє.
Я живу в селянській хаті, а сестра – в глибокій шахті. _____

Творча робота

Складіть словосполучення із словами. Введіть їх у речення.

Кран, качка, літній, сходи, точити.

З р а з о к. Електричний розряд, спортивний розряд.

«Вибіркова робота»

Випишіть із поезій усі однозвучні слова (сполучення слів). Поміркуйте, чи всі вони омоніми.

Таємничий слід.

Хто це там, навколо жижі
Протоптав глибокий слід?
Може, близько звірі хижі?
Обережним бути слід!

Проти ночі

Песик шишку з лісу ніс
І подряпав нею ніс.
Довелось Трезора звати,
Щоб наклав пов'язку з вати.

Пташенята

П'ять синочків у синиці
Хочуть вже літати сини ці.
– Підростіть, – їм каже мати, –
Треба дужчі крильця мати.

Це цікаво! • Для потреб повсякденного спілкування досить невеликої кількості слів. Але для читання і розуміння книг їх треба знати дуже багато. Встановлено, що дитина 7 років уже використовує близько 5 000 слів, а в 14 років — до 10 000; обсяг словника конкретної людини залежить від роду її занять, освіченості і здібностей.

- Словник мови прозових творів Т. Г. Шевченка охоплює 20 000 слів, а поетичних — понад 10 000.
- Лексичне значення слова хоч і стійке, але не залишається незмінним. Наприклад, запозичене слово білет первісно означало «водяна бульбашка», «брунька», «золота капсула з амулетом», з часом набуло нового значення — «записка з печаткою», пізніше — «Картка з екзаменаційними питаннями»; розмовне — те саме, що квиток.

Поміркуй

Записати речення, визначити лексичне значення омонімів:

Вітром збило трепетну крону, снігом вкрило зламану віть.

Черевики для ворони продаються за три крони.

Земле рідна, ти подих ласки і добра.

Спів кладеться на звичайні ноти.

Дипломати теж складають ноти

Робота в парах

З'ясувати за тлумачним словником лексичне і граматичне значення слів, (конкретне чи поняття) і, об'єднавшись з сусідом по парті, скласти речення, потім речення ввести у текст міні-опис картини.

Дидактичний матеріал	Завдання	Зразок	
I варіант: а) відвага; б) отаман; в) дружина;	Отаман – одчайдух Відвага – гідність Чайки –		
II варіант: а) гідність; б) одчайдух; в) скаламутити;	скаламутити		
III варіант: а) плесо; б) краса; в) химерний;	Краса – довкілля Химерний – хащі Перетинати – плесо	Уже танцює місяць на воді, перетинають плесо скісні тіні.	
IV варіант: а) перетинати, б) довкілля, в) хащі;			

Вибіркова робота

Випишіть омонім.

Щоб хліб мати, треба добре працювати. Проводжає сина мати захищати рідний край. Сторож відімкнув ключем великий замок. На горі видніється середньовічний замок. По схилах лісової гори били джерельні ключі. Журавлині ключі даленіли у весняному небі. Я в дорогу взяв дорогу мені річ.

Переглянь відеоскрайбінг з теми та спробуй створити щось

Творче завдання

Складіть речення з поданими словами, щоб вони були омонімами.
Ніс і ніс. Три і три. Діти і діти. Коти і коти.

Робота з таблицею

Завдання: подані пари слів записати у такій послідовності:

омографи — слова, однакові за написанням, але різні за вимовою (наголосом);

омоформи — слова різних частин мови, які збігаються за звучанням та написанням лише в деяких граматичних формах;

омофони — слова, однакові за вимовою, але різні за значенням і написанням.

Наприклад

Омографи	Омоформи	Омофони
Атлас — атлас	ніс (імен.) - нис (дієсл.)	греби [грейби] - [гриеби]
Замок — замок	поле (імен.) - поле (дієсл.)	

Уранці — у ранці; музика — музика; світило (у вічі) — світило (небесне); мати (ненька) — мати (автомобіль); став (прозорий) — став (біля парти); дорога — дорога; задачею — за дачею; обід — обід; наніс — на ніс; мене — мине.

Омографи	Омоформи	Омофони

Юний художник

Спробуй зобразити за допомогою за допомогою малюнку омоніми

Пароніми

Пароніми — це слова близькі за звуковим складом і вимовою, але різні за значенням: незгода — негода, кампанія — компанія, віра — вірність, ціна — цінність. Вони переважно належать до однієї частини мови, мають однакові граматичні ознаки. Пароніми є активно вживаними словами у різних мовних стилях. Крім того, вони вживаються у мовленні, як і омоніми, для створення каламбурів, словесної гри. Лексичне значення паронімів пояснюють у словниках паронімів української мови.

Вправа «Проблемна ситуація»

Прочитайте подані речення, знайдіть у них пароніми та запишіть, поясніть їхнє значення.

Дехто вважає себе дуже освіченим, бо обманювати надто досвідчений.

Страшніш від огненних геєн голодна хіть зажерливих гієн (Л. Костенко).

Кристал виблискував на сонці, як дорогоцінний кришталь. Наша торговельна кампанія шукає веселу, кмітливу компанію для співпраці.

Пошукова робота

Складіть словосполучення з такими паронімами: авторитетний – авторитарний, людний – людяний, континент – контингент, музичний – музикальний, рідкий – рідкісний, сердечний – сердешний, тактовний – тактичний. Складіть речення з чотирма словами (на вибір).

Гра «Я – редактор»

Прочитайте подані речення, відредагуйте їх та запишіть правильні відповіді.

1.Зачекай пару мінуток, я запишу її адрес і телефон.

2.Лікар назначив мені лікарство, але воно оказалось неефектним.

3.Він не мав ніякої уяви про те, що сталося.

4.Громадяни України називають свої гроші гривнами.

5. Виконуючи домашнє завдання, я мимохідь згадав про літній відпочинок.

6. Надія купила для своєї бабусі сердешні ліки.

7. Голова виборної дільниці повідомив про порушення.

8. Нещодавно в моєму місці відкрилася музикальна крамниця.

Коментоване письмо

*Перепишіть речення, добираючи з дужок потрібне слово.
Обґрунтуйте свій вибір.*

В акціонерному товаристві посада голови правління
_____ (виборча, виборна).

Проведення виборів до Верховної Ради забезпечують _____
(виборчі, виборні) комісії.

Мій товариш охоче виконує різні _____ (громадські,
громадянські) доручення.

(Громадський, громадянський) мотив є одним із провідних у
творчості В. Сосюри.

Між учнями та вчителем були дружні _____
(відношення, відносини).

На сьогоднішньому занятті ми вчилися розпізнавати
типи синтаксичних _____ (відносин, відношень).

Дівчина була в складному матеріальному _____ (стані,
становищі).

Катя була в поганому _____ (стані, становищі) і не могла
йти далі.

Робота з текстом

Перпишіть, вставляючи в реченнях на місці пропусків один із наведених у дужках паронімів.

1. З піснями і музикою зупинилася _____ весела на галявині.
Виборча _____ пройшла _____ організовано
_____ (кампанія, компанія).

2. Мій _____, мабуть, помилився і відправив лист на стару адресу.
Рекомендовані листи повинен одержувати особисто
_____ (адресат, адресант).

3. Через ліс проходив найнебезпечніший для
ворога _____ шляху. Молоді ялини були вкриті зеленою з голубим
хвоєю (відтінок, відтинок).

4. Гнійний _____ – дуже небезпечна хвороба. Хворому вчора
вирізали _____ (апендикс, апендицит).

Робота в групах

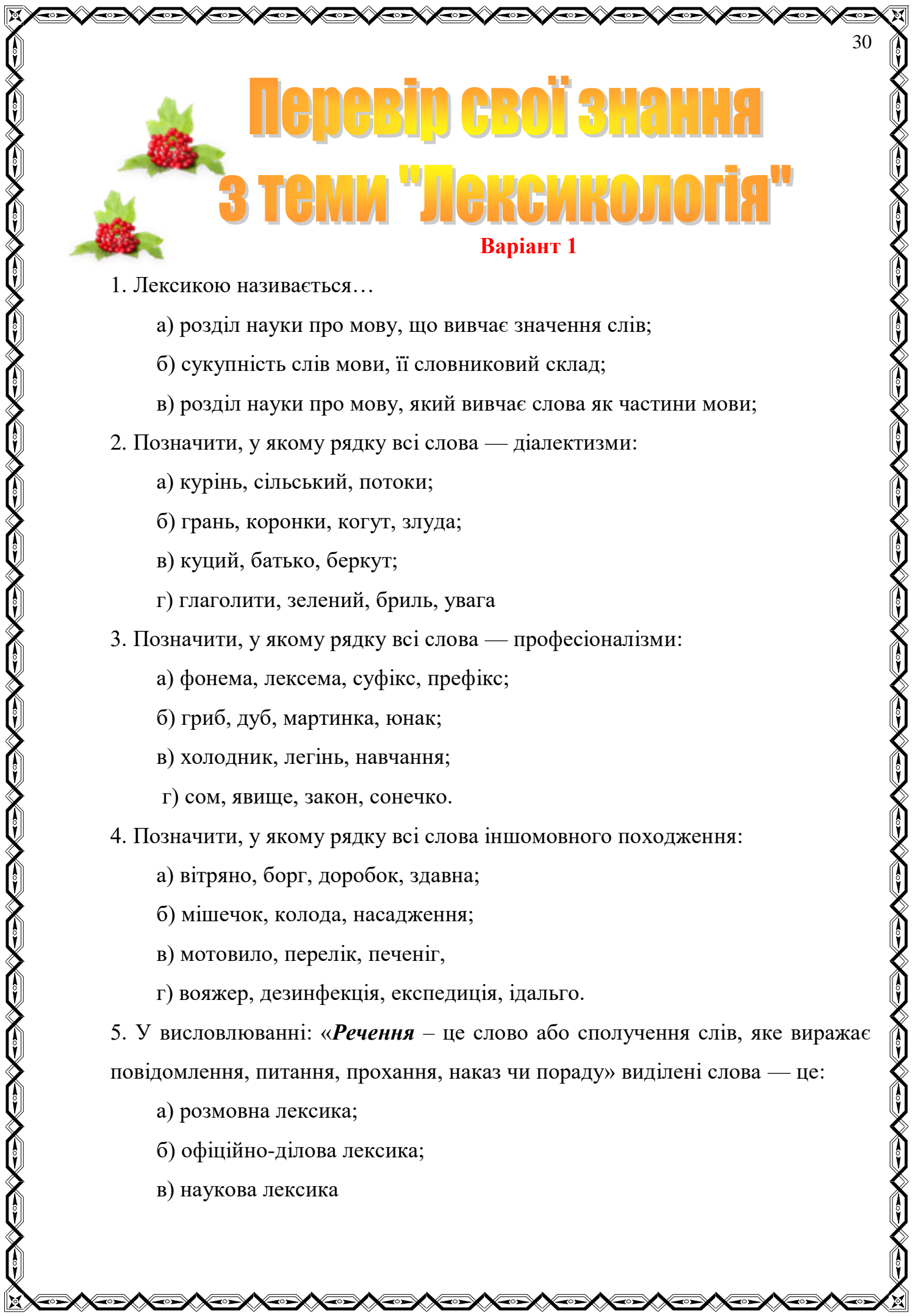
I група. Складіть діалог. Двоє учнів дискутують з приводу того, яку роль виконують у мові пароніми.

II група. Складіть декілька каламбурів із паронімами.

Радіти, ридати; школа, шкала; капля, крапля.

Зв'язне мовлення

Напишіть твір – мініатюру „Моя сім'я – моя фортеця”, по можливості вживаючи пароніми.

Перевір свої знання з теми "Лексикологія"

Варіант 1

1. Лексикою називається...
 - а) розділ науки про мову, що вивчає значення слів;
 - б) сукупність слів мови, її словниковий склад;
 - в) розділ науки про мову, який вивчає слова як частини мови;
2. Позначити, у якому рядку всі слова — діалектизми:
 - а) курінь, сільський, потоки;
 - б) грань, коронки, когут, злуда;
 - в) куций, батько, беркут;
 - г) глаголити, зелений, бриль, увага
3. Позначити, у якому рядку всі слова — професіоналізми:
 - а) фонема, лексема, суфікс, префікс;
 - б) гриб, дуб, мартинка, юнак;
 - в) холодник, легінь, навчання;
 - г) сом, явище, закон, сонечко.
4. Позначити, у якому рядку всі слова іншомовного походження:
 - а) вітряно, борг, доробок, здавна;
 - б) мішечок, колода, насадження;
 - в) мотовило, перелік, печеніг,
 - г) вояжер, дезинфекція, експедиція, ідальго.
5. У висловлюванні: «*Речення* – це слово або сполучення слів, яке виражає повідомлення, питання, прохання, наказ чи пораду» виділені слова — це:
 - а) розмовна лексика;
 - б) офіційно-ділова лексика;
 - в) наукова лексика

6. Позначити, у якому рядку всі сполучення слів записано правильно:
- прийти по справах, трапилося із-за недбалості, лікар по професії;
 - за взаємною згодою, за свідченням очевидців, писати за зразком;
 - в захист прав споживачів, в сім годин дня, на наступний день
7. Позначити рядок, у якому всі слова належать до офіційно-ділової лексики:
- олень, двір, жити, бабця;
 - дієздатний, вищезгаданий, сумішництво, гриф;
 - кошик, копиця, мисник, роса;
 - сніжок, вівця, халамидник, річище.
8. Позначити рядок, який містить характеристику слова буланій:
- про річ, зроблену з міцної сталі;
 - про тварину сірого кольору;
 - про коня світло-рудоді масті.
9. З'єднайте іншомовні слова з їх українськими відповідниками. (1 бал)
- Іміжд зрадник, втікач, толерантність згода, консенсус образ, дезертир терпимість
10. Продовжіть рядки слів, які б починалися елементами:

ГЕО – географія, ... БІО – біологія, ...

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Варіант 2

1. За походженням слова української мови поділяються на дві групи:
- загальноживану лексику та обмежену у вживанні;
 - корінну українську та запозичені слова;
 - активну та пасивну лексику

2. Позначити, у якому рядку всі слова-діалектизми:

- а) пір'я, влітку, прегарний;
- б) спадщина, лижі, проміння;
- в) червлений, посуд, батько, потоки;
- г) каракати, качула, кресаня, легінь.

3. Позначити, у якому рядку всі слова-професіоналізми:

- а) метан, пляшка, рідина, водичка;
- б) карапкан, вія, олівець, малина;
- в) рівняння, натуральні числа, тотожність, десяткові дроби;
- г) шаланда, холодильник, плай, сіль.

4. Позначити, у якому рядку всі слова іншомовного походження:

- а) габітус, дебіт, едафон, інцизія;
- б) вічко, бондар, дослідник, здоба;
- в) млинок, коляда, нарукавник;
- г) мудрість, перепал, петрушка.

5. У реченні «Не плач, *татусю*, ми ще повернемося назад» (В. Сосюра)

виділене слово — це:

- а) стилістично забарвлене;
- б) жаргонізм;
- в) діалектизм;
- г) загальноновживане.

6. Позначити, у якому рядку всі сполучення слів записано правильно:

- а) моя автобіографія, написати об'яву;
- б) стосунки між учнями, здобути овіту;
- в) у першу чергу, освоїти правила;;

7. Позначити рядок, у якому всі слова належать до офіційно-ділової лексики:

- а) дощик, отець, штани, вила;
- б) журавель, путь, дім, хліб;
- в) постановити, ухвала, кредит, біржа;
- г) віхола, вуста, Костя, ніч.

Будова слова

Робота з прислів'ями

Відновіть прислів'я і запишіть їх. Позначте закінчення в тих словах, форму яких ви змінили.

1. Голова, без, розум, як, ліхтар, без, свічка _____
2. І, сила, перед, розум, никну _____
3. Що, написано, перо, не, вивезеш, і, віл _____
4. Гарними, розмови, гості, не, наситиш _____

Дослідження-аналіз

Прочитайте першу строфу «Колискової» Лесі Українки, знайдіть слова з суфіксами, що вказують на пестливість. Від поданих слів за допомогою суфіксів утворіть спільнокореневі.

Місяць янесенький

промінь тихесенький

кинув до нас.

Спи, мій малесенький!

Пізній-бо час.

Моделювання нових слів

Від поданих слів за допомогою префіксів і суфіксів утворіть нові слова. Виділіть основу і закінчення.

Товариш, грати, горіти, брат, ткач, козак, синій, молодь, кравець, птах, боягуз, убогий, садівник, біг, усміх, пух.

Поміркуй

Поділіть слова на морфемі. Визначте словотворчі та формотворчі афікси (префікси, суфікси).

Гарний, гарненький, гіркий, гіркуватий, крутий, найкрутіший, літати, літаючий, лякати, ляканий, молоти, нагодувати, нагодований, напівзабутий, прийти, прилетіти, прилетів, прилетіла, прилетівши, сідаючи, гаряче, гарячий.

Робота з текстом

Відшукайте у тексті слова з префіксами, выпишіть їх, префікси виділіть позначкою. Придумайте по два-три слова з такими ж префіксами. До якої частини мови належать ці слова?

Осінь

Осінь обтрусила

Яблука доспілі –

Відпочить присіла

На пеньочку в лісі.

Поправля хустинку

Стомлено рукою,

А гриби з торбинки

Сипляться додолю.

(А. Коваль)

Це цікаво! Підраховано, що в українській мові близько **15000 коренів**, **400 суфіксів** та їхніх варіантів (у тому числі понад 20 з них іншомовного походження), **понад 100 префіксів**.

Познайомившись з китайською мовою, європейці були вражені тим, що слова мови не мають ні префіксів, ні суфіксів.

Проблемно-ситуативне завдання

В автобусі сидів літній дядечко. На зупинці в салон зайшов чоловік. Проходячи повз дідуся, він ненароком штовхнув його і промовив: «Ізвеніте, пожалуйста».

Через деяку мить дядечко запитав чоловіка: «Ви за національністю українець?». «Так», – відповів той. «То хіба ж не знаєте, що по-українськи слід говорити: «Вибачте, будь ласка»? «А яке це має значення?» – здивувався чоловік. «А ви подумайте, добре подумайте...».

Напишіть свою думку стосовно даної ситуації

Вибірковий диктант

Випишіть слова з префіксами, визначте їх.

Настав березень. Усюди лежав сніг, ночами мороз частенько розмальовував вікна химерними візерунками, але в повітрі вже пахло не зимовому свіжо й задьористо, і прілий запах торішнього листя і голих набрунькованих

гілок розливався з садів і парків по київських вулицях. А коли випадали погожі безхмарні дні, під сонцем на пагорках з-під снігу проступали чорні лисини вологої землі. Лисини парували — немов дихали березневим повітрям. (В. Нестайко)

Творча робота

Складіть чотири речення зі словами, суфікси яких позначають людей за родом діяльності.

Поміркуй

Згрупуйте наведені слова так, щоб у кожній групі були слова одного кореня.

Водянка, проводити, водити, завод, вода, заводити, провідник, водойма, поводитися, заводчик, водник, заводський, приводити, водний, водій, водянистий, проводир, безводний, заводний, водяний, безводдя, переводити, обезводнити, обводити, обводнювати, обводнення.

Вибірковий диктант

Запишіть слова із суфіксами, визначте їх.

Було це ранньою весною. Земля прокинулася від зимової дрімоти, скинула з себе пухнасту ковдру снігів. Ховрашки, польові миші повилазили з нір і вигрівалися на сонці. З далеких теплих країв прилітали до рідних гнізд

птахи. Іванкова шпаківня гостинно зустрічала дзвінкоголосих гостей.
(В. Мелещенко)

Конструювання слів

Утворити назви людей за професією. Виділити суфікси.

1. Той, хто навчає. 2. Той, хто лікує. 3. Той, хто готує їжу. 4. Той, хто прибирає вулиці. 5. Той, хто кермує трактором. 6. Той, хто займається будівельною справою. 7. Той, хто працює на кораблі. 8. Той, хто рятує людей. 9. Той, хто рятує людей від вогню. 10. Той, хто продає ліки.

Робота з текстом

Випишіть із вірша слова з префіксами.

Як ріка зламала кригу, в берег вдарилась з розбігу без вітрила, без весла припливла в човні весна. Місяць березень до неї йде в березовій алеї. Каже:

— Вибач, що не зміг килим з трав прослать до ніг. Розтопив не всі сніги
Ще й залив низькі луки... За недогляд не сvari. Квітку проліска бери.

Диктант-диспут

У класі виникла суперечка: частина учнів доводить, що слова **бережно, бережливість, бережливий, берегти, берег, бережок, прибережний** – спільнокореневі, інші стверджують що спільнокореневими є чотири перших слова і три останніх.. Обґрунтуйте думку, використовуючи *метод- пресс*.

Кодований диктант

Запишіть номери слів, у яких корінь стоїть на початку слова.

1. Весна.
2. Зацвітає
3. Квіти
4. Посадити
5. Квітник
6. Вербичка.
7. Берізонька.
8. Росток
9. Великдень.
10. Свято.

Робота в групах

Група 1. *Із деформованих речень скласти текст, дати йому заголовок.*

Весна, ми, піти, до, ліс. Зійти, сонце, подихнути, легенько, вітерець, і, всі, дерево, в, ліс, заспівати. Кожний, співати, свій, пісня. Береза, співати, ніжний, пісня. Слухати, ця, пісня, хотіти, підійти, до, білокора, красуня, й,

обняти, вона. Дуб, співати, мужня, пісня. Коли, ми, слухати, пісня, дуб, ми хотіти, бути, сильний, відважний.

Група 2. *Складіть твір-роздум, використовуючи спільнокореневі слова і форми слова.*

Чому я люблю весну?

У пригоді стануть словосполучення з довідки.

Довідка: чудова природа, прекрасний парк, молоденьке листячко, блакитне небо, гарна погода, ласкаве сонечко, яскравий колір, вершечки дерев, мені здається, пора року.

Спилило погляд на землі.
 Літає радість, щастя світить,
 Дзвенять пташки в садах рясних.
 Сміються знову трави, квіти...
 А сльози ще тремтять на них.

Олександр Олесь

Робота з текстом

Випишіть слова з суфіксами. Поясніть, якого значення надають вони словам.

— Ой, весна-красна, що нам принесла?

— Ой, принесла тепло і добре літечко. Малим діточкам — побіганячко. Старим бабонькам — на співаннячко, А господарям — на робіттячко.

— Ой, весна, весна — днем красна,

— Що ж ти нам, весно, принесла?

— Принесла я вам літечко. Ще й рожеву квіточку. Хай вродиться житечко, і всяка пашниця.

Вибіркова робота.

– Навіщо запам'ятовувати, що це прислівник чи неозначена форма дієслова? Я піду простішим шляхом: якщо слово закінчується на **–ти** або **о, е, і**, то воно незмінне, – зробив висновок Максим.

– Це не зовсім так, – зауважив Тарас.

*Виберіть і запишіть словосполучення лише з незмінними словами.
Поясніть свій вибір.*

Рідна мати, мати право; працювати добре, добре діло; заглибина в горі, висіти вгорі; сісти в таксі, защемити таксі хвіст; іти по новому мосту, мислити по-новому.

Дослідження-аналіз.

- Зробіть розбір поданих слів за будовою.

Переписати, зверху, какаду,
надвечір, співати, угорі, по-новому,
веселитися, весело, звеселяючи.

ЗАПАМ'ЯТАЙ! В українській мові, крім змінних, є незмінні слова. Якщо вони не змінюються, то виділити закінчення в них не можна, його немає. Усе слово складає його основу.

Мовний ланцюжок

Доберіть до незмінних слів спільнокореневі змінні. Виконайте розбір за будовою одного змінного й одного незмінного слів із кожного ланцюжка.

Улітку, по-весняному, працювати, кіно.

Робота з текстом

Спишіть, вставляючи замість пропусків слова з довідки. Що об'єднує ці слова?

Скільки коштує борщ?

Борщ, приготований мамою, має свою ціну. Яку? Порахуйте вартість продуктів, з яких готують цю страву, а _____ час, витрачений мамою на кухні _____ коштує година роботи, теж _____ порахувати — поділіть місячну зарплату мами на кількість її робочих годин.

Упевнені, скільки коштують джинси чи ноутбук, ви знаєте. А скільки коштує один кілограм картоплі? Літр молока? Пачка масла? А скільки ваша сім'я платить за спожитий газ, електроенергію, воду? _____ ж, задачка непроста, _____ саме з таких невідомих складається бюджет вашої родини.

Довідка: скільки, легко, еге, але, також.

Установіть відповідність між словами та їхніми схемами.

1 ампула	А ▾
2 актор	Б
3 перегляд	В ▾ ^≤
4 переглядають	Г
5 зніматися	Г ▾ ^^^
6 кінофільм	Д

Поясніть значення слова *ампула* -

Установіть за словником, чи однаковим є лексичне значення слів *актор* і *артист*.

Творча робота

Напишіть невелику творчу роботу про кіно як вид мистецтва, улюбленого героя, фільм тощо. Використайте подані в попередньому завданні слова. Підкресліть у тексті незмінні слова.

Колективна робота з текстом

- ❖ Прочитайте текст, з'ясуйте його тему, основну думку, тип і стиль мовлення. Які мовні засоби на це вказують?
- ❖ З'ясуйте лексичне значення виділених слів, їхню будову. Чи є ці слова змінними і чому?

ЛЮДИНА І ДЕРЕВО

З долоні на долоню перекидала людина маленьку насінинку, ніби утриваючи її своїми руками, та й ненароком упустила. Кинуте зернятко не гаяло часу, а одразу проросло — із землі пробився ніжний паросток.

Почав він рости... Насінинка ніби розчинилася тому паростку — віддала йому всі свої сили... А відтак, як зернятко назавжди запам'ятало тепло великих добрих людських долонь, дерево, виростало кремезним і могутнім. І коли ці долоні торкалися дорослого вже дерева, його шорсткого стовбура, воно вдячно тріпотіло і тяглося своїми гілками назустріч людині, неначе руками. Воно схиляло над людиною, що посадила його, своє зелене шатро, давало їй прихисток під час дощу і спекотного дня. Потоваришували людина і дерево. Та так, що звідтоді завжди поряд. Де селилася людина, там виростали дерева. А де росли дерева, там зупинявся подорожній. Так було і так буде (*І. Островіська*).

Розкажіть про ваше улюблене дерево.

Тема _____

Основна думка _____

Тип _____

Стиль мовлення _____

Дослідження-аналіз

Утворіть можливі форми слова «дерево». Яка частина цього слова буде змінюватися?

Н.в. _____

Р.в. _____

Д.в. _____

З.в. _____

О.в. _____

М.в. _____

К.в. _____

Робота в парах

Складіть і розіграйте діалог у парах, розказуючи, як змінюється дерево весною, влітку, восени, взимку

Дослідження-трансформація

Спишіть, змінюючи форму слів у дужках. Визначте спільнокореневі слова і форми одного слова, позначте їх графічно.

Перший _____ (весняний) місяць називають в _____ (Україна) березнем. У цей час прокидаються берези, даруючи _____ (люди) цілющий березовий сік. Вважають, що (назви) місяця пішла від _____ (давній) промислу. Ранньої _____ (весна) вирубували _____ (ліс), переважно _____ (березовий), щоб на звільнених _____ (ділянки) посіяти зернові.

Розподільне письмо

► Запишіть слова у дві колонки: у першу — спільнокореневі слова, у другу — форми слова:

Вітер, вітерець, вітрюга, вітру вітряний, вітром, вітрище.

Спільнокореневі слова	Форми слова

«Комплімент»

Замініть виділені словосполучення одним словом із префіксом. Який префікс використаєте: **пре-чи при-**?

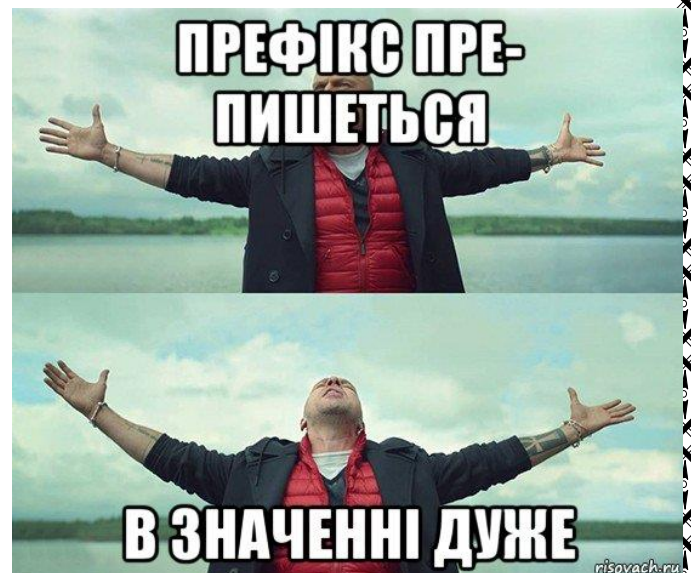
Ти дуже добрий _____; пишеш дуже старанно _____; дуже мила усмішка _____; дивишся дуже ніжно _____; надто хороший _____; надто скромний _____; виконав дуже чудово _____.

Запишіть слова предобрий, престаранно фонетичній транскрипції. Чи чітко вимовляється голосний у префіксах?

АПАМЯТАЙ! Префікс **пре-** пишеться у словах на означення вищої якості. Цей префікс можна замінити на *дуже, надто*: *дуже добрий – предобрий*.

Дослідження-спостереження

Префікс **при-** пишеться переважно в дієсловах. Однак основним показником для написання залишається все-таки значення слів. Прочитайте слова з префіксом **при-**. Перепишіть їх у такій послідовності: ті, що означають приєднання чи приближення; ті, що вказують на неповну чи нетривалу дію.

Приклеїти, прибити, пришити, пригнути, прилетіти, прийти, приземлитися, припаркуватися, притихнути, присісти, прив'язати.

• Запишіть слова *приклеїти, прив'язати* у фонетичній транскрипції. Розберіть їх за будовою (за варіантами).

Розподільний акродиктант

Розподіліть слова за частинами мови: дієслова, прикметники, прислівники. Поясніть, у яких словах ви написали префікс **пре-**, а в яких **при-**.

Припекти, приазовський, превесело, приревнувати, прерадий, прекрасний, преактивно, претихо, присісти, приуральський, притримати, преакуратний.

	Дієслово	Прикметник	Прислівник
Префікси			
Пре-			
При-			

Робота з текстом

Коли прийде весна і запахне березовим соком, лебеді, розколихуючи м'яку сонячну основу, принесуть тепло. Іноді птиці приземляються недалеко від села і близько підпускають до себе дівчор і дорослих. Потім птиця, струшуючи живі краплини води, розгонисто піднімається вгору, а людина схиляється в роботі низько до землі (За М. Стельмахом).

- Підкресліть орфограми, поясніть написання слів із префіксами.
- Зробіть синтаксичний розбір другого речення. Підкресліть граматичні основи у третьому реченні.
- Знайдіть у тексті синоніми, антоніми, слова в переносному значенні.
- Запишіть у фонетичній транскрипції слова лебеді, розколихуючи.

• Розберіть за будовою слова *запахне, приземлялись, схилялася, підпускали*.

• Запишіть форми слів *дорослих, приходить*. Доберіть спільнокореневі слова до слів *низько, весна, лебеді*.

Творче завдання

Утворіть і запишіть слова, додавши до поданих префікси **пре-** або **при-**.

Давній, хороший, вабити, везти, веселий, вітати, в'язаний, довгий, дивно, дорожній, міський, крутити, писаний, солити, чудовий, мружитися, дивитися, мчати, поганий, азовський, солодко.

Запам'ятайте! Не слід сплутувати слова, в яких **пре-**, **при-**, **прі-** є префіксами, з тими, де вони входять до складу кореня. Зазвичай це слова іншомовного походження, правопис яких потрібно запам'ятати: *президія, пріоритет, примула* і т. п.

«Четверте зайве»

Знайдіть «зайве» слово, відмінне од інших написанням префікса або відсутністю його. Обґрунтуйте вибір. Зафарбуйте його кольоровим олівцем

- Скиснути, сховати, стерти, зжувати.
- Рослина, розповідь, розчерк, розпад.
- Пречистий, пригірський, прегіркий, пречудовий.
- Притулитися, презентувати, приготувати, приміряти.
- Прізвище, прізвисько, пріоритет, прірва.

Розподіліть

• Завдання: уставте пропущені букви та запишіть слова з префіксами пре -, при- у дві колонки. З двома із слів складіть речення.

• Пр...кислий, пр... солити, пр...сати, пр...розумний, пр...талановитий, пр...озерний, пр...кордонник, пр...широкий, пр...глибокий, пр...борканий, пр...лагідний, пр...морський, пр...корисний.

	Дієслово	Прикметник	Прислівник
Префікси			
Пре-			
При-			

Перевір себе

Завдання: позначте орфограму “ Букви е, и, і у префіксах пре-, при -, при-.”

Обґрунтуйте написання префіксів.

Надійшла весна пр(е, и, і)красна, багатоцвітна, тепла, ясна, ніби дівчина в вінку. З чужої чужини, з далекого краю пташки пр(е, и, і)летіли до рідного гаю. Пр(е, и, і)несла мені весна те, що пилом вже пр(е, и, і)пало. І мовчать, як сон, пр(е, и, і)верби, тихо стоячи над пр(е, и, і)рвою. Місяцю ясний, зорі пр(е, и, і)красні, яснії очі темної ночі!

Перевір свої знання

"Будова слова. Орфографія"

I варіант

1. Укажіть групу спільнокореневих слів:
 - А вода, водичка, водяний, водити;
 - Б білий, білесенький, біліти, побілений, біль;
 - В писати, переписувати, писання, запис.
2. Укажіть різні форми одного слова:
 - А весняний, весна, веснянка;
 - Б казковий, казка, казкове;
 - В рік, річний, щорічний.
3. Укажіть слово, в якому правильно виділено основу і закінчення:
 - А вночі; Б читати; В сидиш;
4. Укажіть слово з нульовим закінченням:
 - А метро; Б вогонь; В казка.
5. Укажіть слово, яке не має закінчення:
 - А вчора; Б стіл; В парта.
6. Укажіть слово, в якому неправильно виділено корінь:
 - А нога; Б ніжка; В нозі.
7. Укажіть слово, в якому правильно виділено префікс:
 - А розпис; Б розсипати; В розібрати
8. Укажіть слово, в якому правильно виділено суфікс:
 - А польовий; Б кімнатка; В вітерець.
9. Укажіть слово з префіксом с-:
 - А (з,с)жовклий листок;
 - Б (з,с) сунути ковдру;
 - В (з,с) кликати нараду.

10. Укажіть слово з префіксом при-:

- А пр(е,и)чудова) людина;
- Б пр(е,и)їхати вчасно;
- В пр(е,и) весела дівчинка.

11. Укажіть слово з префіксом пре-:

- А пр(е,и)дніпровські степи;
- Б пр(е,и)хороший день;
- В пр(е,и)красити ялинку.

12. Укажіть слово з префіксом прі-:

- А пр(и,і)йдуть завтра;
- Б глибока пр(и,і)рва;
- В пр(и,і)нести книжку.

Контрольна робота з теми «Будова слова. Орфографія»

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

II варіант

1. Укажіть групу спільнокореневих слів:

- А вода, водичка, водяний, водити;
- Б білий, білесенький, біліти, побілений, біль;
- В писати, переписувати, писання, запис.

2. Укажіть рядок з різними формами одного слова:

- А весни, весна, весною;
- Б казковий, казка, казково;
- В рік, річний, щорічний.

3. Укажіть слово, в якому правильно виділено основу і закінчення:

- А весело; Б малюю; В сидіти;

Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія

«Жартівливий мішечок»

1. З чого починається день? _____
2. Вечір чим кінчається, а ранок починається? _____
3. До якого імені треба додати одну літеру, щоб отримати крупу? _____
4. Як з буряка зробити бурю? _____
5. Чого багато має болото, менше озеро, ще менше море, а зовсім не має річка? _____
6. Яке слово об'єднує 33 букви? _____
7. Що мають дуб, бук, бузок, яблуня, груша, але не мають ні граб, ні ясен, ані клен, ані слива? _____
8. Що треба зробити, щоб морський рак полетів? _____
9. Перетворіть рослину на комаху, що нагадує бджолу. _____
10. Слова, що різняться одним звуком глухим і дзвінким. Перше означає сильний дощ, друге – фруктове дерево _____

«Цікаві букви та хитрі звуки»

Виписати слова:

1) ті, що мають більше звуків, ніж букв;

2) ті, що мають більше букв, ніж звуків;

3) ті, що мають однакову кількість букв і звуків.

Україна, єдність, дзеркало, духмяний, м'яч, їжа, сьомий, історія, знає, дощ, цвях, люди, свято, сім'я, щодня, близький, стоїть, солов'ї, троє, день, мрія, радіє, якість, пюре.

«Знайдіть порушника алфавіту»

Розставте слова на свої місця. Поясніть значення підкреслених слів.

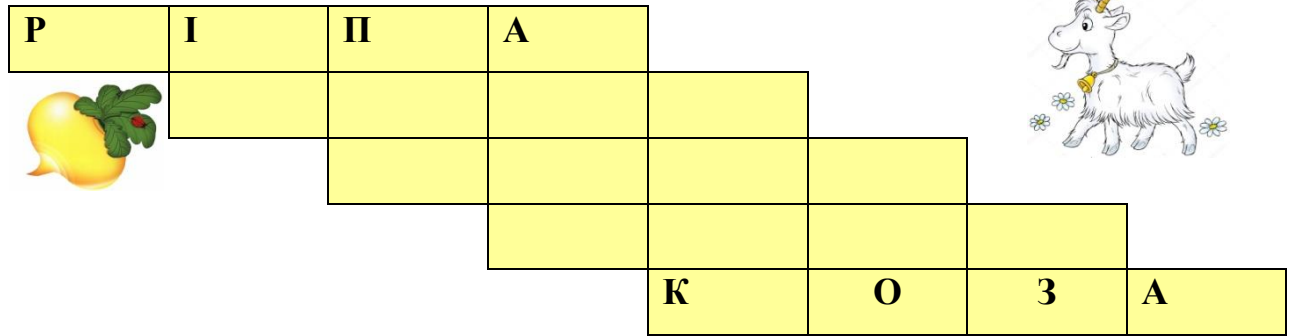
1. Люзія, іграшка, імунітет, іменник.
2. Калькуляція, каверзувати, кабінет, кам'яний.
3. Лагідний люб'язний, лаконічний, лан.
4. Масток, магазин, м'ята, макет.

«Відшукай ключ»

Вам, звертаючись до алфавіту (на одну букву назад або вперед), треба розшифрувати даний текст, щоби прочитати відоме українське прислів'я.

1. Лпмі тбн епасе ое иобжщ, уп ое гпгпсі. _____
2. Биг сдокнвн ркнбя и киг пнжлдіжяе. _____
3. Цуп нпгшіую, упк егпщ обгшіую. _____
4. Ркнбн гн ркнбя – жкнезсрю лнбя. _____

Впишіть слова

Впишіть у квадрати слова, що складаються з чотирьох звуків так, щоб їх можна було прочитати у вертикальному і горизонтальному напрямках.

Р	У	К	А
У			
К			
А			

Піраміда

На двох гранях піраміди запишіть слова-іменники, замінивши рисочки буквами. На одній грані слова повинні починатися і закінчуватися голосним звуком а, на другій – приголосним ти. У кожному наступному рядку слово повинно мати на одну букву більше, ніж у попередньому.

Самостійно складіть такі піраміди на звуки о і к.

а-а

т-т

а- - а

т - - т

а - - - а

т - - - т

а - - - - а

т - - - - т

а - - - - - а

т - - - - - т

а - - - - - а

т - - - - - т

а - - - - - а

т - - - - - т

Вправи-кресворди

Впишіть букви, які утворюють слова, що відрізняються тільки одним звуком – співвідносним глухим або дзвінким приголосним.

1.

		Г
		Х
Ж		
Ш		

2.

К			А
Г			А
		З	А
		С	А

3.

Б			К	А
П			К	А
З			В	А
С			В	А

Завдання 2.

1				
2				
3				
4				
5				
6				

Перекладіть російські слова українською мовою, заповніть клітинки по горизонталях.

У вертикальному виділеному стовпчику прочитаєте букви, що позначають голосні звуки в українській мові.

1. Галдеж
2. Корзина
3. Повар

4. Бочка
5. Кирпи
6. Водосточная труба

Розподіліть

Розподіліть слова, створивши дві квітки, де в 1-й квітці: вимова не збігається з написанням, а в другій – збігається.

Кігті, сказати, прозьба, борода, футбол, спитати, створити, розказати, сфотографувати, схопити.

Робота з текстом

Прочитайте уривки текстів. До якого стилю мовлення вони належать?

В українській мові є звуки [ґ] і [г]. Перший –горловий (його ще називають глотковий). При його творенні корінь язика відтягується назад і зближується із задньою стінкою глотки; струмінь видихуваного повітря, проходячи через утворену щілину, спричинює дрижання голосових зв'язок. Цей звук легкий у вимові, ніби подих. Слів зі звуком [ґ] чимало в нашій мові (За О. Сербенською).

Хоча проривний звук [ґ] у нашій мові використовується в порівняно небагатьох словах звуконаслідувального та іншомовного походження, до 1933 року для його позначення існувала літера ґ. Вилучення цієї літери спричинило розхитування вимовної норми, що майже встановилася. У виданні правопису 1990 року літера ґ знову посіла належне їй 5-те місце в українській абетці (За О. Пономаревим).

• Яку інформацію ви почерпнули? Чим можна у вимові замінювати звук [ґ] на [г], а на письмі літеру ґ літерою г? Яка доля літери ґ в українській абетці?

Творче завдання

За даним початком закінчіть твір-мініатюру про тваринку.

ЇЖАЧОК

Через пеньки і колоди чимчикує їжак. Тягне він у нору запахне листя...

Випишіть слова, які відповідають схемам:

Г+П+Г

П+Г+П+П+Г

П+Г+П+Г

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ:

П- приголосний

Г – голосний

ЗАПАМ'ЯТАЙ! Мови деяких народів справді бувають бідні на звуки. Тубільці Австралії, наприклад, знають тільки 8 приголосних у своїй мові, полінезійці – 10. Не дивно, що для українця, який звик уживати 32 приголосні звуки, мова тих далеких племен може здаватися чудною.

Робота з текстом

Засперечалися пори року: «Чиї квіти найкращі?»

Тупнула своїм каблучком Весна – і де лежав сніг, струмочки задзвеніли. Зазеленіла трава. Земля вкрилася підсніжниками, конваліями, чебрецем...

– Мої квіти **найкращі**, – каже Весна.

– Ні, – заперечує Літо, – квіти в тебе гарні, та тільки мої незвичайні.

Змахнуло Літо капелюшком, сплетеним із сонячних променів, і розсипало свої квіти. Вітер подув – заспівали **дзвіночки**. Усюди – *васильки, ромашки, гвоздики, незабудки...*

Але холодом повіяла від заздрощів **Осінь**. І фарби Літа поблідли.

– Мої квіти дарують красу й насолоду, – сказала Осінь і повела багряним рукавом. Зацвіли *вереск, хризантеми, айстри...*

А що ж Зима? Засипала снігом і ліс, і луки, і поле, дороги замела, запорошила дахи. За склом оранжереї красуються **орхідеї, кали, бегонії...**

Завдання до тексту «Чиї квіти кращі?»

❖ *Запишіть назви квітів в алфавітному порядку*

❖ *Зробіть звуковий запис виділених слів (укажіть кількість букв, звуків у словах)*

❖ Зробіть фонетичний запис виділеного слова (осінь)

❖ Знайдіть у тексті слова, у яких букви є,ю,я позначають два звуки

Тренувальна вправа

Починаються на дзвінкий приголосний	Починаються на глухий приголосний

Поміркуй

Виберіть слова, в яких останній звук позначається двома буквами

Сіль, день, пень, гедзь, ряст, лось, кінь, лящ, окунь, карась.

Чи є однакові звуки у парах слів? Якщо є, то які саме?

Лось – ліс, джміль - джем, чашка – лящ, гай – як, їда – сій, лак – ляк, мій

Виконай
інтерактивну вправу

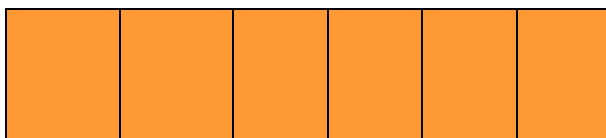

Гра “Поле чудес”

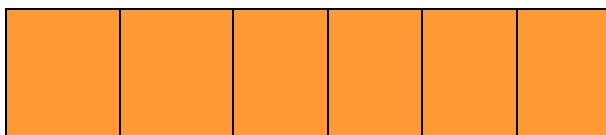
Примітивне дерев'яне устаткування для тkania ручним способом полотна, килимів.

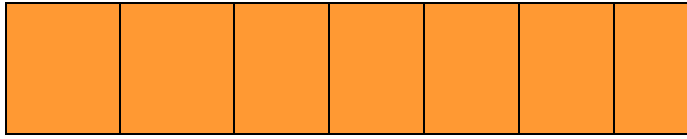
Полиця для посуду, іноді для продуктів у сільській хаті

Домашній верстат для ручного прядіння, який приводиться в рух ножним або ручним приводом

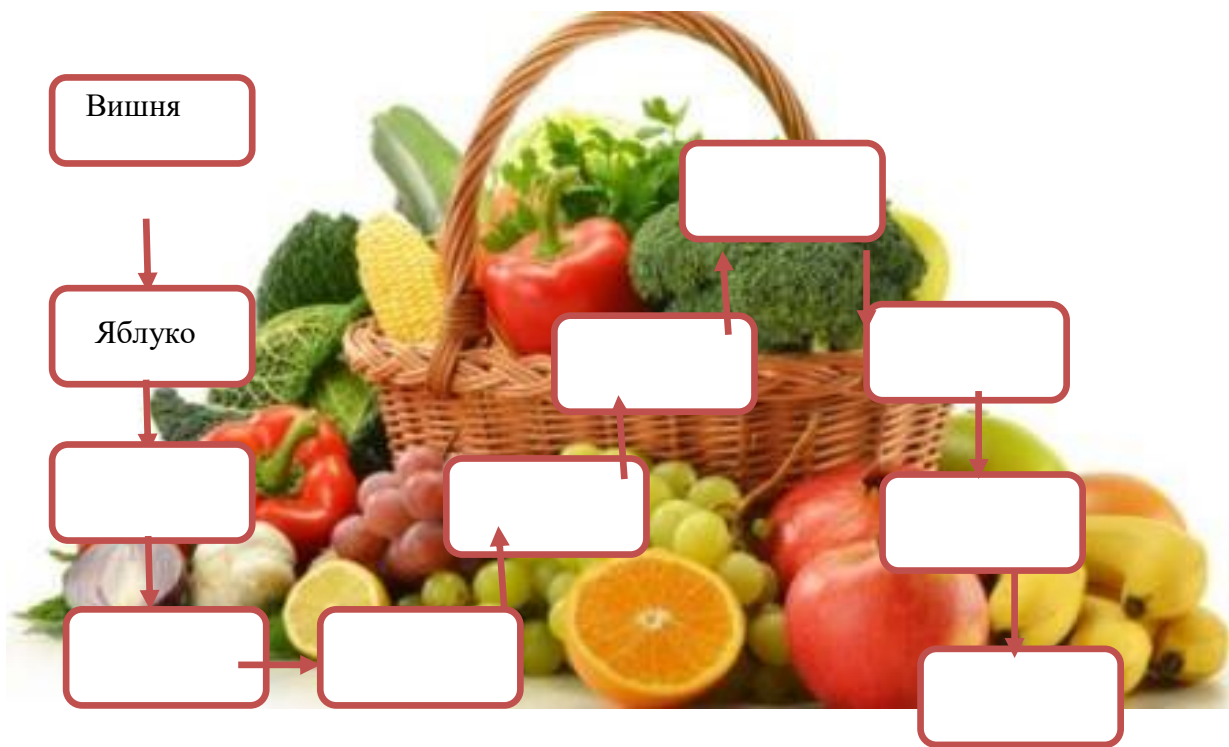

Високий дерев'яний стояк із зубцями, на які насаджуються пряжа при ручному прядінні.

Лінгвістична гра

Продовжте ланцюжок назв українських народних страв таким чином, щоб кожне наступне слово починалось кінцевим звуком попереднього.

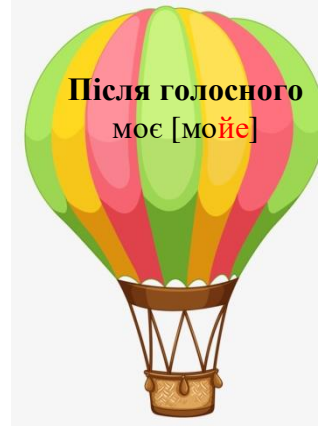
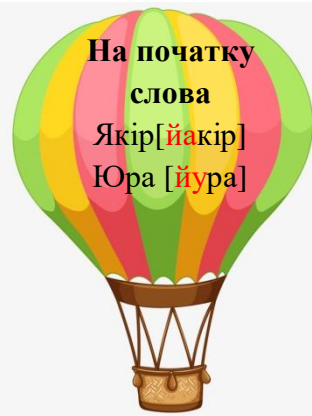
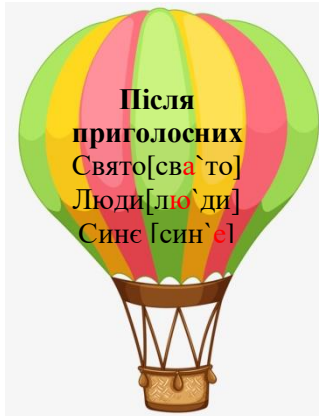

Це цікаво! Мови деяких народів справді бувають бідні на звуки. Тубільці Австралії, наприклад, знають тільки 8 приголосних у своїй мові, полінезійці – 10. Не дивно, що для українця, який звик уживати 32 приголосні звуки, мова тих далеких племен може здаватися чудною.

Вимова голосних, позначених буквами я,ю,є

Один звук [а,у,є]

Два звука [й]+[а,у,є]

Лінгвістичний експеримент

Уявіть собі, що в українській мові немає букв я, ю, є, ї. Як би ви записали такі слова? Спочатку повільно вимовляйте, тоді записуйте так, як чуєте.

Яблуко, їхати, єдність, Юрко, земля, любов, останнє.

Робота з текстом

Прослухайте уважно текст. Визначте його основну думку, тип мовлення, стиль.

Вишивка — один із давніх і найбільш поширених видів народного декоративно-ужиткового мистецтва. Вона виникла дуже давно і передавалася від покоління до

покоління. Вишивкою займалися з дитинства і всюди. Це було обумовлено бажанням прикрасити свій побут, свідчило про багатство внутрішнього світу людини і його вічне прагнення до прекрасного.

Вишиванки (вишиті речі) є духовним символом українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук.

«І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, і рушник вишиваний на щастя, на долю дала».

Ці рядки відомої пісні на вірші українського поета Андрія Малишка засвідчують, що на манівцях життя постійною нашою супутницею є вишивка. Хрестик чи гладь, мережання чи вирізування на лляних, конопляних, бавовняних тканинах здавна милують наше око, радують душу, дають працю рукам і думці (*З журналу*).

Основна думка _____

Тип мовлення _____

Стиль мовлення _____

Завдання 1

• Випишіть із останнього абзацу:

I варіант — слова, у яких звуків більше, ніж букв.

II варіант — слова, у яких букв більше, ніж звуків.

Творче конструювання

Поставте наголос у словах. З двома з них складіть словосполучення, а потім — речення.

Сімдесят, кропива, корисний, разом, ім'я, чотирнадцять, кулінарія, здійснити, предмет, середина.

Робота з текстом

Відпрацюйте читання слів у рамці. Виразно прочитайте текст вголос.

окраса
милують
виникла
невідомості

КВІТИ — ОКРАСА НАШОГО ЖИТТЯ

Вони **вражають** нас найтоншими пахощами, милують наше око довершеністю форми, гармонією кольорів.

На світі є багато рослин, і кожна з них має свою назву, а кожна назва — свою **історію**. Деякі з них відомі, а більшість оповита пеленою невідомості. Не знаючи, як виникла та чи інша назва, люди придумували своє пояснення, забарвлене **поетичною фантазією**.

Ось скромна, ніжна і граціозна конвалія. Її повна назва означає: «лілія, яка цвіте в долині у травні» (З календаря).

Запишіть транскрипцією виділені слова.

Випишіть з першого та другого абзаців слова із ненаголошеними голосними. Запишіть транскрипцію кожного слова. Прочитайте, дотримуючи правильної вимови.

Редагування

Відредагуйте запропонований звуковий запис слів відповідно до правил вимови. Як називаються помилки, які ви виправляєте?

[дерев'яний], [зерно], [довге^н'кий], [ди^еветс:а], [гостре^н'кий], [ле^ишайу].

Робота з текстом

Вставте пропущені букви.

Внизу л..ман л..жав в оч..реті, б..чків було у л..мані без ч..сла. (Л.Костенко.) Пахнуть свіжістю поля, л..скотить масна рілля. Угрузає у землю ніж, горне борозну л..міш. (У.Довжик.) Цвіт ч..ремхи прин..се л..лека, аби у..сною пахла моя пісня. (Н.Донець.) Каже у..рба у..рбі: «Чом ти, вербо, у журбі?» Каже у..рбі у..рба: «Хіба ц, вербо, журба? Просто л..сточків нема, не за горами із..ма!» (А.Камінчук.) Посутеніло. Між Дніпром та Доном Перун переморгнувся із Посейдоном. (Л.Костенко.)

Робота з таблицею

Як перевірити написання слів із ненаголошеними [e^u], [i^e], [o^y].

Змінити форму
слова

Голуби — голуб, весло —
весла, листи — лист

Дібрати
спільнокореневе слово

Розумний — розум, гречаний —
гречка, зупинити — зупинка

Літера **є** в сполученні
-єре-, -еле-

Череда, зеленіти, береговий

Літера **и** в сполученні
-ри-, -ли-

Крижаний, кривавий, блищати

Випадний [е]

Травень (травня), човен (човна)

«Створіть нове слово»

Змініть частину мови за допомогою наголосу:

іменник — прикметник	іменник — дієслово
погані —	цвіту —
кленові —	дзвони —

Пошукове редагування

1. Знайти недоліки й пояснити правильність написання за допомогою правила.

Навряд чи знайдеться в Нижніх Сірогозах людина, яка б не знала Валентина Івановича Грищенка. За його плечима більш як півсотні років трудового стажу, з них на ниві народної освіти — 42 роки. А в юні роки був він солдатом, брав участь у ВВВ. Ратні звитяги Валентина Івановича відзначені орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни II-го ступеня, «За

мужність», медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною» та багатьма ювілейними.

2. Скласти три речення про видатних українців часів козаччини, ускладнені вставними словами, звертаннями чи однорідними членами, використовуючи слова попередньої вправи. Зробити синтаксичний розбір одного речення на вибір.

Творче завдання

Складіть і запишіть речення зі словосполученнями **брати участь і рідні брати**. Як впливає місце наголосу на значення цих слів?

Попереджувальний диктант

Визначити й позначити в словах вивчені орфограми.

Народжуються і сивіють люди, минають століття. Проте прості речі передаються від предків до нащадків. У народі говорили: «Хата без рушника – сім'я без дітей». По сьогодні рушники використовуються в народних обрядах. (3 журн.; 30 сл.)

Робота з текстом

Людина і довкілля

• Уставте замість крапок літери *e* або *и*. У яких випадках можна перевірити написання правилом, а в яких потрібно скористатися орфографічним словником?

• Наші стосунки з довкіллям нагадують с..туацію, як в ан..кдоті про вантажників, котрі занесли рояль на д..в'ятій поверх, а потім з'ясували, що пом..лилися під'їздом. Ще б пак! Людина, озброєна науково-т..хнічним прогресом, висушує болота, знищує праліси, викидає в атмосферу м..тан і вугл..кислий газ. До чого призводить така непродумана діяльність?

Гіпот..зу про глобальне пот..пління вчені висунули наприкінці м..нулого століття, однак т..пер, в еру комп'ют..рних т..хнологій, можна передбачити те, у що не повірили б колись скепт..ки й п..с..місти. Наприклад, що розтануть води Льодовитого ок..ану.

М..т..орологи зауважують, що зими стали т..плішими. Чи не тому так пот..рпають останнім часом від пов..ней європейські країни? Ст..хії засвідчують, наскільки вразливою є людська ц..вілізація.

Робота з прислів'ями

Переписати прислів'я, вставити замість крапок пропущені букви. Підкреслити слова з ненаголошеними голосними, які не перевіряються наголосом. Перевірити написання цих слів за орфографічним словником.

Рання пташка пш...ничку клює, а пізня очі дере. Хто вж...ває л...міш, в того на столі – куліш.. Ц...буля від семи недуг лікує. Купив хрону до л..мону. Яка пш..ниця, така й паляниця. Коли в ледаря свято? Як з плуга л..міш знято! Лізе на тр..буну, як колорадський жук на картоплю. Свою к..шеню май, а в чужу не заглядай. Не лізь свинячим писком у пш..ничне тісто. Як одержав д..плом, не думай, що вже агроном.

Народна творчість.

Коментоване письмо

Перепишіть слова і вставте пропущені букви е, и. Поясніть їх правопис. Виділіть слова, написання яких перевіряється за словником.

Гал..рея, кр..вавий, віт..р, мат..мат..ка, зб..р..гти, г..рячка, кр.. тичний, б..р..жливий, прав..дний, ш..л..стіти, м..нулий, тр..мтіти, р..жим, гр..міти, дж..р..ло, серп..нь, к..чан, вс..р..дині.

Пошуково-дослідна робота

Доберіть до кожного слова по два спільнокореневих. Підкресліть букви, що позначають ненаголошені [e], [u], [a], [o].

Секретар, режим, комин, бригадир, гаразд.

Творче конструювання

- ▶ Перепишіть речення, вставивши пропущені букви.
- ▶ Допишіть незакінчені речення, вибравши слова, запропоновані подані нижче.
- ▶ Зі словами, які залишилися, складіть речення.
- ▶ Чому можна зробити помилку у виборі букви? Що допоможе не помилитися?

На л..ваді літає м..телик. К..париси дуже гарні. П..ріг з ц..булею. Кил..м біля д..вана. У ш..нелі є к..шеня. П..нал у ч..модані. Тривожусь за д..ктант. У т..атр їдемо в м..тро. К..рмов..лосипеда. М..нулахв...лина. Б..нзин і сп..рт займаються за с..кунду. Б..тон міцний, як м..тал. Ап..тит від ап..льсина і ... На календарі...

Слова для довідок: Д..тина, л..мон, м..даль, абр..коси.

Творче завдання

Напиши розповідь, в якій би всі слова починались на однакову літеру

Зразок. Ворона вперше взялася варити вечерю. Внесла велике відро води, всипала в воду вівсянку. Варила-варила, вирішила виявити винахідливість: влила вершки, вкинула вчорашній вінегрет.

Пояснювальне письмо

Перепишіть речення. Вставте пропущені букви, поясніть їх правопис. У правописі яких слів виникли труднощі?

1. Гілки д...рев мокро бл...щали, зволожені по-в...сняному (О. Гончар).
2. Кр...ло зорі рум'янить тучі у голубій дал...ч...ні (В. Сосюра).
3. Схололі в хмарах крап...льки води п...рлинами котилися в сади (М. Бажан).
4. Під в...селкою у голубіні голуби л...тять (В. Лучук).
5. У небі віт...р куч...рвий колише темную блакить, і на землі гойдає трави, і зат...хає, й знов шумить (М. Рильський).

Робота з поезією

Правильно утворіть слова із складів і прочитайте рядки поезії Т.Г. Шевченка

Зо, ди, ве, ре, ня, я, мо, я, ро, ю, чір, зій,
над, го,

По, з то, лі, в не, го, ти, рим, сень, во,
бо, ю, хе, ко.

Весела подорож

Окремими маршрутами з'єднай населені пункти Волині, у назвах яких :

а) наголошений перший склад: _____

б) наголошений другий склад: _____

в) наголошений третій склад: _____

Довідка: Ратне, Рожиче, Любомль, Любешів, Ківерці, Турійськ,
Локачі, Іваничі, Горохів, Маневичі, Ковель, Устилуг, Ягодин.

Творче конструювання

Подані записи заміни одним словом.

1. Людина, яка багато років прослужила в армії. _____
2. Розігрування речових або грошових виграшів. _____
3. Пам'ятник у вигляді чотиригранної колони. _____
4. Свідоцтво про закінчення навчального закладу. _____
5. Зібрання засушених рослин. _____
6. Фрукти, ласощі, які подають наприкінці обіду _____

Виконай інтерактивну вправу

Запам'ятай

е

На леваді
літає метелик

Апетит від
апелсина

Пенал у
чемодані

и

Директор
любить
дисципліну

У шинелі є
кишеня

Пиріг із
цибулею

Кермо
велосипеда

Кипариси й
абрикоси
дуже гарні

Дитина на
килімі біля
дивана

Творче конструювання

► Поставте наголос у словах. З двома з них складіть словосполучення, а потім — речення.

Сімдесят, кропива, корисний, разом, ім'я, чотирнадцять, кулінарія, здійснити, предмет, середина.

Редагування

► Відредагуйте запропонований звуковий запис слів відповідно до правил вимови. Як називаються помилки, які ви виправляєте?

[деревйаний], [зерно], [довге^н'кий], [ди^светс^а], [гостре^н'кий], [ле^ишайу].

Коментоване письмо

Вставте пропущені букви.

Сонце давно вже зайшло. Але його проміння освітлювало ще з-за гор..зонту верхи хмар. В..личні бл..скавиці ночі палахкотіли. І все це одб..валося в воді. Здавалося, що ми стояли не на з..млі. Природа була ніби в змові з подіями і поп..р..джала нас своїми грізними знаками (О. Довженко).

- ▶ Прочитайте текст виразно, правильно вимовляючи ненаголошені голосні.
- ▶ Зробіть синтаксичний розбір останнього речення.

Орфографічна робота

- ▶ Виразно прочитайте вірш. Випишіть із першої строфи слова з ненаголошеними голосними.

Раптовий сніг упав на
землю,
завис нечутно на гілках,
і забіліла сосен зелень
у неполоханих гайках.

Вже влаштувавсь
ведмідь на зиму
в барлозі темній і зручній,
лежить і згадує ожину —
і усміхається у сні.
А змерзлі клени та берези
ховають ноги в теплий сніг
і затихають обережно
аж до далекої весни.

А. Костецький

◆ Слова, написання яких слід перевірити за словником, підкресліть.

* Подані слова запишіть у дві колонки: з літерою е та літерою и.

П..р..мога, з..л..ний, ч..рговий, зуп..нятися, ст..блина, л..сиця, ч..рствий, хв..лювання, д..вина, д..сяток, бл..зький, в..шневий, с..лянка, ч..рв'як, п..рій, ц..буля, к..рувати, л..ман, д..таль, тр..мтіти, ч..брець, печ..ніг, м..тушня, м..дівник, коз..лець, бр..ніти, гл..тати, кр..латий, тр..вога, п..р..пустка, об..р..жний, стр..міти, довгот..лесий.

е	и

«Врятуйте слово»

У цих словах загадково зникли літери, отже, нам необхідно дібрати перевірні слова, щоб вставити потрібну літеру.

Приб...режний, ст...жинка, ч...сло, н...беса, с...рдечний, скр...піти, ст...пи, оч...рет, ч...реда, к...рувати, л...генда, ч...кати, л...вада, л...міш.

«Лови помилку!»

Знайди помилку та обведи кружечком

Хвелоється шерокий лан зилений.

Мохнатий джміль спева солодкий мед.

Квітують квіти, весило й шалено.

Шумить над річкою зилений очирет.

Цей шелист здалека чудово чути,

Хетається пшиниця на полях.

Виселе соничко проміння всім дарує

І люди радісно виходять на свій шлях.

«Поміркуй»

Охарактеризувати вимову ненаголошених голосних у коренях слів. Записати, добираючи до кожного слова спільнокореневе або форму з наголошеним звуком *е* чи *и*. Позначити наголос. Охарактеризувати звуки у виділеному слові.

Д...шевий, м... довий, кр...венький, ц...ферблат, розумний, зам..рзати,
в. .ртлявий, заг...нати, безземельний, гребі, кр..чати, ст...бло.

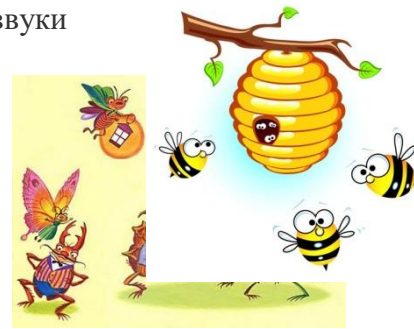
Запам`ятай!

**«УСе Це КаФе
«ПТаХ і ЧаШа»**
Глухі приголосні звуки

**Буде ГоЖе ГеДЗю
у ДЖазі».**
Дзвінкі приголосні звуки

«Ми ВиНили Рій».
Сонорні приголосні звуки

«Ще їЖДЖу»
Ш, Ч, Ж, ДЖ – шиплячі
приголосні.

«СЦе їЗДЗу» (вимовляємо “ще їжджу” по-
дитячому:))
С, Ц, З, ДЗ – свистячі приголосні.

Робота з прислів'ями

Перепишіть прислів'я. Подані у транскрипції слова запишіть орфографічно і поясніть спосіб перевірки.

1. У [к н и з ц і] _____ кохайся – розуму набирайся.
2. Молодому тепліше в [с о р о ц' і] _____, ніж старому в каптані.
3. Хто збився з дороги, той радий і _____ [с т е з' ц' і]
4. Сухий березень, теплий квітень, _____ [в о х к и й] май – буде хліба урожай.

Творчий діалог

Прочитайте текст за ролями, дотримуючись правил вимови звуків. Уявіть учасників цієї ситуації, опишіть їх.

ПРОСТО БАБУСЯ

Вулицею йшли хлопчик і дівчинка. А попереду йшла бабуся. Було дуже слизько. Бабуся посковзнулася і впала.

— Потримай мої **книжки!** — крикнув хлопчик, віддав **дівчинці** свій портфель і кинувся допомагати бабусі підвестися.

Коли за декілька хвилин хлопчик повернувся, дівчинка запитала його:

— Це твоя бабуся?

— Ні, — відповів хлопчик.

— Мама? — здивувалася **подружка**. -Ні!

— Хто ж, тітка? Чи знайома?

— Та ні ж бо, ні! — усміхаючись сказав хлопчик. — Це просто бабуся

(За В. Осєєвою).

► Як би ви поводитися в схожій ситуації? Як можна пояснити дівчинці вчинок хлопчика?

► Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією. Чи відбувається в них уподібнення приголосних звуків?

Бінарний диктант.

Запишіть звукописом прислів'я, самостійно дописуючи кінець.

І за холодну воду не ... (ведеться). _____

Друзі пізнаються в... (біді). _____

Хто сміється, тому не ... (минеться). _____

Товаришка товарищі... (різниця). _____

Чим розумний стидається, тим дурний... (пишається). _____

Вставити пропущені літери

Сон...чний, б...р...зень, к...ж...н, в...ч...р, н...вм...руща, ч...сність,
л...мон, абр...кос, мат...мат...ка, ц...буля, д...монстрація, в...лос...пед,
м...тро, д...ржава, л...Г...нда, ...рунт, ...анок, л...л...ка, кр...ниця,
тр...мтить.

Запам'ятай!

Префікс з- перед
глухими к, п, т, ф, х
(КаФе ПТХ)
змінюється на с-.

Переглянь відео

Виконай
інтерактивні
вправи

Дослідження-моделювання «Утвори нове слово»

► Від запропонованих слів утворіть за допомогою префіксів з- (зі-, с-), роз- (розі-), без- нові слова. Поясніть їхній правопис.

Робота, класти, в'янути, захист, тліти, рвати, гнати, слати, йти, порада, ховати, лягти, платити, шити, фотографувати, ставити.

Чарівні кола

Запишіть слова, зашифровані в «чарівних колах», запам'ятайте їх правопис. Із двома словами на вибір складіть і запишіть речення.

думи		квіт		доріжжя		
бір	роз	в'язка	притульність	соння	без	вість
мір		повідь				помічність
мах		гін				силля
	відка					смертя

Знайди антонім

До поданих слів доберіть антоніми з префіксом без- (за зразком).

Зразок: вольовий — безвольний, безвольна людина.

Вольовий, людяність, обмежений, небезпека, захищений, аварійний, адресний, барвистий, крилатий, бородатий, візовий.

Робота з словосполученнями

Утворіть від сполучень іменників із прийменниками прикметники з префіксом без- за зразком.

Зразок: Без языка — без'язикий.

Без совісті — _____, без вусів — _____, без крил — _____, без меж — _____, без хмар — _____, без помилок — _____, без надії — _____, без ціни — _____, без зубів — _____.

Творчі завдання на побудову нових слів

До поданих слів дібрати антоніми, виділити в них префікси. Підкреслити слова, у яких написання префікса не відповідає вимові.

Зав'язка — _____, загортати — _____, об'єднати — _____, одружуватися — _____, схуднути — _____, загадка — _____, зустрітись — _____, заплітати — _____, звужувати — _____, затиснути — _____, зав'янути — _____, занепад — _____, захоплений — _____, талановитий — _____, грамотний — _____, діяльний — _____, законний — _____, захисний — _____, озброєний — _____.

2. Вставити з або с. Слова записати у дві колонки:

1) з буквою з;

2) з буквою с.

Ро..пис, вро..сип, ..кат, ...цементувати, ро..чин, ..формувати, ..тис-кач,
..чепити, ро..кис, ..прожогу, ..пад, бе..крилість, ..лизько, ..сох, ро.. сунув,
..чавити, ро..сіл, ..шити, не..проста, ро..тин, бе..платно.

З	С

Ключ. З останніх букв виписаних слів прочитати вислів Й. В. Гете

Поширте подані речення дібраними означеннями, позначте орфограми, що стосуються префіксів.

Від сліз зими (с-, з-)трушується_____ сад, як парасолька.

Сонце (с -, з-)_____ пинило погляд на землі.

Вітер (с -, з-)_____ питає у неба: «Коли _____

(з -, с-)ганяти хмари-овечата?»

Зачаровані хвильки_____ (с-, з-) пливуть поміж трав.

(З-, с-) тиха_____ шепочуться квіти.

«Із скарбниці народної мудрості».

У словах вставити пропущені букви. В дужках вказати слово для перевірки.

- Як кі__тик (_____) застряг, то пропав птах.

- У роботи гірке коріння , зате соло _кий (_____) плід.
- Скільки сні _ (_____) не лежатиме , а розтавати буде.
- Ва _ко (_____) у навчанні, ле _ко (_____) у бою.
- Ло _ка (_____) дьо _тю (_____) зіпсує бочку меду.
- Заторохтіла Солоха , наче ді _ка (_____) з горохом.
- Простягай ні _ку (_____) за розміром лі _ка (_____) .
- Поставили козла капусту стере _ти (_____) .
- Видно між ло _ками (_____) ополоник.
- Здається , пташка мала, та кі _ті (_____) гострі.
- Недосіл на столі , пересіл на хре _ті(_____) .
- Як нема на молоці, то й на сирова _ці (_____) не буде.

Лінгвістична задача

Розповідаючи про свого дідуся, Івасик сказав:

- У дідуся є малесенька гарна кіска.
- То твій дідусь – оригінал? – перебив його Петрик.
- Чому оригінал? – здивувався Івасик.
- А чому ж він кіску носить?

Яка орфоепічна помилка спричинила ситуацію непорозуміння? Як виробити правильні вимову і написання слів?

Самостійна робота з таблицею

► Заповніть таблицю прикладами, які ви знайшли в текстах. Якщо немає слів-прикладів у текстах, доберіть їх самостійно.

роз- (розі-)	без	з- (-зі)	с-

Запам'ятай!

Ключ-символ „Рука”.

Лівою рукою обхопіть зап'ястя правої руки – **„зап'ястний”**, проведіть від зап'ястя до згинів пальців правої руки – **“пестливий”**, потім проведіть по фалангах пальців – **„кістлявий”**, загніть і розігніть кілька разів пальці правої руки – **„шістнадцять, шістдесят, шістсот”**, зробіть рух, ніби щось збираєте – це символ **„хворостняк”**, і нарешті робимо жест, що показує на себе, він асоціюється зі словами **„хвастливий, хвастнути”**.

Творча робота

• *1 варіант.* Напишіть листівку другові з привітанням на День народження, використовуючи такі слова: щас..ливий, радіс..ний, чес..ний, добросовіс..ний.

• *2 варіант.* Напишіть листівку-вітання із наступаючим Новим роком для бабусі чи друга, використовуючи такі слова: **щасливий, сердечний, радісний.**

Поміркуй

Утворіть від поданих іменників прикметники. З'ясуйте, в яких словах відбулося спрощення приголосних, а в яких — ні.

Честь —	Контраст —
проїзд —	користь —
баласт —	пестоші —
щастя —	тиждень —
зап'ястя —	компост —

Творче конструювання

Від поданих слів утворити прикметники, у дужках позначаючи групу приголосних, в яких відбулося спрощення. Деякі слова на вибір увести в речення з теми «Сучасний екологічний стан України».

Зразок: область – обласний (стн – сн).

Тиждень, форпост, студент, ненависть, гігант, користь, швидкість, перехрестя, солдат, інтелігент, Ужгород.

Розподільчий диктант

Запишіть слова в дві колонки: в першу ті, в яких є спрощення приголосних, в другу – в яких його немає.

Безшелес...но, корис...но, шіс...надцять, заздріс...ний, безжаліс...ний, хвас...ливий, улес...ливий, віс...ник, виіз...ний, капос...ний, звіс...но, облас...ний, аванпос...ний, зліс...ний, балас...ний, перехрест...ний, якіс...ний, доблес...ний, форпос...ний, хворос...няк.

Зі спрощенням	Без спрощення

Творче моделювання

Замініть подані речення словосполученнями.

- Змагання, що відбулося в області _____
- Людина, яка чесно виконує доручення _____
- Учень, який завжди хвастається _____
- Випадок, що трапляється рідко _____
- Перемога, що принесла радість _____
- Графік, що склали на тиждень _____
- Зустріч, що принесла щастя _____
- Гарно і досконало зроблена річ _____

«Уважне око»

Знайдіть слова, у яких допущені помилки; запишіть їх правильно.

Із трьома словами складіть речення і запишіть їх.

Совісний, доблестний, якісний, злісний, областний, улестливий, перехрестний, виїзна, тиждня, пестливий, заздрісний, під'їздний.

« Із скарбниці народної мудрості»

У поданих прислів'ях вставити, де потрібно пропущені букви.

- У нас думка єдина, щоб була щас__лива кожна людина.
- Іржа їсть тіло, а горе – сер__це.
- Чес__не діло роби сміло.
- Щас__ливому по гриби ходити, а нещас__ному вдома сидіти.
- Де фашис__ське кубло, там завжди зло.
- Улес__ливий приятель схожий на кішку: спереду ласкає, а ззаду кусає.
- Бережись підлес__ливого, як потайного собаки.

- Язикатий і хвас __ ливий часто лінивий.
- Як по дрова, то в діброву, як по хмиз, то в хворос __ няк.

Конструювання

Від поданих іменників утворити прикметники.

Користь – _____, кількість – _____,
 цілість – _____, заздрість – _____,
 доблесть – _____, ненависть – _____,
 злість – _____, тиждень – _____,
 пристрасть – _____, проїзд – _____.

«Відремонтуй» прислів'я

- Буде й на нашому (тиждень) _____ свято.
- Вередлива коза дуже вовкові (користь) _____.
- Як хочеш бути (щастя) _____, не будь лінивим.
- У нього сумління, як (заїзд) _____ корчма.
- То (радість) _____ вісті, як запрошують їсти.

Творча робота

Складіть речення з поданими словами, пам'ятаючи, що в них спрощення в групах приголосних на письмі не відбувається.

Журналістський, шістнадцять, хвастливий, пестливий, контрастний, агентство, зап'ястний, гігантський, студентський, туристський.

Поліглот

Перекладіть слова і словосполучення українською мовою, поясніть їх написання.

I. Милитаристский, гігантский, бесстрастный, декадентский, ценностный, беспристрастный, очистный, доцентский, добросовестный.

II. Позднее время; честный человек; здоровое сердце; весеннее солнце; костлявая рука; бесстрашный буревестник; ласкающий взгляд; вкусные налистники; шестнадцатый номер трамвая; предвестники перемен.

Знайди потрібну літеру

На місці крапок, де потрібно, поставте пропущені літери. Поясніть правопис слів.

Пристрас...ний, контраст...ний, прихвос...ні, сон...це, чес...ний, мес...ник, сер...це, студен...ський, фашист...ський, влас...ний, очис...ний, дилетан...ський, доблес...ний, кож...ний, повіс...ці, пос...лати, ровес...ник, свис...нути, совісн...ий, ус...ний, хрус...нути, ціліс...ний, словес...ний, виїз...ний, шіс...десять, зліс...ний, у кіс...ці, шіс...надцять, ях...смен, капос...ний, журналіст...ський, вартіс...ний, якіс...ний.

Запам'ятай!

Шістнадцять хвастливих жінок

Життєвий давали урок:

- Зап'ястний браслет прикрашає;

- Сухий хворостняк запалає;

- Кістлявою риба буває;

- Пестливі вживайте слова;

- Де можна хвастнути – давайте.

Де «Т» зберігається – знайте!

Виконай
інтерактивну вправу

II варіант

1. Розділ науки про мову, що вивчає систему норм літературної вимови – це...

- а) графіка; б) орфоепія;
- в) орфографія; г) фонетика.

2. Які звуки м'які (перед і)?

- а) [д], [т], [з], [с], [дз]
- б) [ж], [ч], [ш], [дж], [б]
- в) [б], [п], [в], [м], [ф]
- г) [г], [к], [х], [г], [л]

3. В якому слові літера ю позначає один звук?

- а) сюжет; б) союз;
- в) юнга; г) юннат.

Зіграй в гру «Перший мільйон» з вивченої теми

4. В якому рядку слів літер більше, ніж звуків?

- а) щирість, холод; б) шука, дощ;
- в) бадьорість, джміль; г) їжа, ілюзіоніст.

5. У якому рядку допущено помилку під час переносу слів із рядка в рядок?

- а) зна-ння, ма-йор, чис-ло;
- б) дзві-нок, будт-нок, сі-но;
- в) ко-мір, уро-жай, не-бо;
- г) гуд-зик, ри-ба, ті-сто.

6. В якому рядку всі слова вірно записані звукописом?

- а) [спов'ід`], [лелека], [п'івден`];
- б) [йушка], [к'ін`], [змаган`:а];
- в) [шчука], [йіжак], [возйеднан`:а];
- г) [змаган`:а], [к'іно], [мойа];

